

Bảo tồn di tích trong phát triển không gian đô thị

PGS.TS.KT&S. DOÃN MINH KHÔI*

Nếu những năm cuối của thế kỷ XX chúng ta được chứng kiến sự phát triển của nền kinh tế toàn cầu, thì từ những năm đầu của thế kỷ XXI được đánh dấu như là sự bùng nổ của thời đại đô thị với sự phát triển vượt bậc của các thành phố.

Số dân sống và muốn sống trong đô thị tăng lên một cách bất ngờ, hiệu ứng phát triển kiến trúc cao tầng và mật độ cao đang thịnh hành ở khắp nơi, đặc biệt ở các nước bắt đầu phát triển. Việt Nam là một đất nước có nền công nghiệp hóa muộn nhưng hiện đại hóa lại cực nhanh- cũng nằm trong bối cảnh như vậy.

Thời đại đô thị đã làm thức dậy trong đời sống người dân tâm lý gia tăng nhu cầu vật chất, chúng đã tạo ra khá nhiều cơ hội để thúc đẩy kinh tế tăng trưởng và phát triển. Tuy nhiên ở một khía cạnh khác khi đời sống càng lên cao thì nhận thức về chất lượng cuộc sống càng ngày càng thay đổi. Yếu tố văn hóa như đã trở thành một đối trọng làm cân bằng đời sống người dân trong một thế giới luôn biến đổi lối sống, hành vi, thái độ và cách đối xử.

Những yếu tố biến đổi của đô thị trong quá trình phát triển theo thời gian và không gian là nguyên nhân khiến cho không gian vật chất của Đô thị hết sức đa dạng. Trong không gian

đó có những yếu tố vật chất biến đổi:

- Về mặt quy hoạch- đó là ranh giới đô thị, sự mở mang và chỉnh trang giao thông đường phố, sự dồn nén các hoạt động công cộng ở khu trung tâm để biến chúng trở thành khu vực có mật độ cao, những tuyến đường mới mở kéo theo các dự án phát triển. Đường kéo đến đâu, nhà lấp đầy không gian kế liền tới đó. Đây chính là là hiệu ứng kéo theo, ăn theo điển hình của kiểu quy hoạch đơn trục và tuyến tính kiểu Việt Nam. Việc phân khu sử dụng đất, sự hoán đổi chức năng trong không gian đô thị cũng là những yếu tố biến đổi.

- Về mặt kiến trúc- đó là những kiến trúc mới, cao tầng xuất hiện trên những khu đất mới, hoặc nằm xen kẽ giữa các tòa nhà cũ kỹ, các cao ốc văn phòng cho thuê, khách sạn, trung tâm thương mại là những hạng mục chủ yếu được các nhà đầu tư quan tâm.

Nếu kiến trúc và quy hoạch là những yếu tố luôn biến đổi thì những yếu tố ít biến đổi và bất biến cũng luôn nhận được sự quan tâm nghiên cứu của nhiều học giả, bởi đó chính là những yếu tố quan trọng tạo nên cái lõi cố định cho sự phát triển của các đô thị.

Theo tôi, có một yếu tố rất ít biến đổi đó là thiên nhiên nền tảng (Core of nature) và một yếu tố bất biến là di tích trong đô thị.

Thiên nhiên nền tảng của Huế là sông

* VIỆN QUY HOẠCH
VÀ KIẾN TRÚC ĐÔ THỊ

Hương, của Đà Lạt là dãy Lambian, của Hà Nội là sông Hồng và hệ thống Hồ, của Vũng Tàu là dãy Núi lớn, Núi nhỏ, Bãi trước, Bãi sau... Chúng đã từng được hình thành một cách tự nhiên, và lẽ dĩ nhiên, chúng đã tạo nên một vẻ riêng rất đặc trưng cho thành phố đó.

Di tích là những bằng chứng vật chất hiện hữu của lịch sử, cho phép người ta có thể chiêm ngưỡng, suy ngẫm để hiểu một phần của quá khứ, từ chỗ đứng ngày hôm nay.

Quá trình chỉnh trang và cải tạo đô thị từ xưa tới nay ở các thành phố trên thế giới đều chủ yếu dựa vào đặc điểm địa hình và cảnh quan. Việc san phẳng các quả đồi để biến một đô thị trung du thành đô thị đồng bằng là việc không phổ biến và chưa đúng cách.

Đối với các di tích, mặc cho chúng có cũ kỹ, già nua hoặc có thể không đóng góp một chức năng vật chất cụ thể nhưng vẫn là một yếu tố không thể biến đổi.

Tầng cao nhất của đời sống hiện tại là tầng văn hóa. Khi cuộc sống càng được nâng cao thì nhu cầu văn hóa càng trở nên mạnh mẽ hơn. Di tích trong đô thị biểu hiện trình độ của nhận thức văn hóa đô thị, là thước đo các giá trị văn hóa lịch sử của chính đô thị đó.

Nếu 2 yếu tố trên bị xê dịch và biến đổi, đó là quá trình nghịch. Nếu chúng được tôn trọng và bảo tồn, đó là quá trình thuận.

Có thể hiểu, giữa di tích và kiến trúc hiện đại luôn tồn tại các mối quan hệ tương hỗ giữa Cũ- Mới, Tĩnh- Động, Đóng- Mở. Và, việc bảo tồn di tích trong sự phát triển không phải là câu chuyện đơn giản.

Bảo tồn di tích trước hết phải được các nhà quy hoạch và phát triển đô thị nhìn nhận ngay từ giai đoạn quy hoạch tổng thể 1/2000, trong đó cần đánh dấu các điểm cần bảo tồn (đình, đền, chùa, miếu) các tuyến cần bảo tồn (các tuyến phố) và các mảng cần bảo tồn (ô phố, quảng trường, không gian mặt nước...)

Bảo tồn di tích sau đó phải gắn liền với không gian và địa điểm. Các di tích phải được bảo tồn đúng vị trí của nó trong không gian đô thị, hơn thế nữa nó cần phải được bảo tồn trong sự xâm lấn của các yếu tố kiến trúc- đô

thị bao quanh.

Để làm được điều đó, các nhà quy hoạch và thiết kế đô thị cần xác định và giải quyết tốt những vấn đề sau:

- Giới hạn ranh giới cần bảo tồn đối với các di tích trong không gian đô thị.

- Đặt di tích với các yếu tố: vị trí địa điểm, như những thông số cố định ban đầu cho quy hoạch giao thông, quy hoạch sử dụng đất của nhà quy hoạch.

- Đặt di tích trong mối tương quan với các yếu tố: chiều cao, đặc điểm hình khối, phong cách, kiểu thức như những thông số cố định ban đầu cho bài toán lựa chọn điểm, tầm nhìn, trường nhìn của nhà thiết kế đô thị.

Bảo tồn di tích gắn liền với sự phát triển của đô thị phải được nhìn nhận một cách tổng thể, đánh giá được những cơ hội và thách thức của đời sống di tích trong chiến lược phát triển đô thị, trong đó:

- Về cơ hội: cần sử dụng di tích và không gian di tích một cách hiệu quả và thận trọng trong khai thác và phát triển du lịch văn hóa.

- Về thách thức: các di tích nằm rải rác trong không gian đô thị, đặc biệt ở Hà Nội, luôn luôn bị chèn ép bởi các công trình xây dựng mới. Sự hòa trộn và xen kẽ giữa kiến trúc di tích và kiến trúc đời thường đã từng tồn tại một cách hài hòa bởi tính mục thước khiêm nhường của các công trình bao quanh. Ngày nay, mối quan hệ này đang bị phá vỡ và tính hòa trộn (mixte) lẽ tất nhiên cũng không còn nữa.

Để khắc phục được tình trạng này, nhà thiết kế và chỉnh trang đô thị cần phải có cách tiếp cận với đời sống di tích trên cả 2 phương diện: văn hóa và kỹ thuật. Chính quyền phải tiếp cận trên 2 phương diện: quản lý và giáo dục cộng đồng. Người dân phải hiểu biết, có trách nhiệm và tự giác bảo vệ di tích. Có như vậy mới có thể tạo cho di tích và không gian di tích một đời sống riêng không phụ thuộc vào sự biến đổi thất thường của không gian đô thị./